

Delgado E.; Vilanova, M.: Qui representaran
avui?. Barcelona, Ed. Nova Terra,
Col. Nadal, 1973.

Pròleg

APROXIMACIÓ PERSONAL AL TREBALL
DE L'EDUARD I LA MARIA

*«Escolto el vent,
el vent de la meua ànima»*

CAT STEVENS

Escriure aquest pròleg ha estat com reviu una nit que hem passat junts. Algú cantava i els altres ens deixàvem bressar per la música i per l'aire, ens entrelligàvem les mans o ens acariciàvem, perquè és la millor manera que sabem de dir-nos les coses.

Sota el salze cobert d'estrelles que hi ha al cementiri de Calafell, ens havíem trobat tots. Tots els qui, d'una manera o d'una altra, som a l'arrel d'aquest treball i d'altres: hi havia en Carles, l'Alfons, la Teresa, en Bienve, en Miquel, la Roser, en Francesc, l'Eduard, la Maria, jo mateix...

Durant moltes hores he tornat a escoltar les paraules de tots, he tornat a sentir el seu contacte, a poc a poc... a poc a poc hem anat renaixent.

I la nit ha anat rodolant fosca, calma, silenciosa.

Amb el matí han aparegut els diferents camins i cadascú ha pres una mà i un horitzó... i ha marxat, un ull mirant enrera, l'altre, endavant.

...

Tot això era abans, i potser no us interessa massa. Ara, damunt la taula, hi ha un llibre.

*«Aquest llibre és un llibre de teatre infantil»
(suposició lògica en aquell qui l'ha comprat)*

I'm sorry. Però probablement no ho és, almenys en el sentit que tradicionalment s'assigna a aquest terme de «teatre infantil». En el pitjor dels casos «teatre infantil» s'associa a «representació de fi de curs perquè els pares vegin com són macos els seus fills».

Fent un pas endavant, ja no es parla de teatre infantil i se'n diu «expressió». Molts hem tingut ocasió d'assistir a una classe d'expressió en la qual el mestre —vés a saber com— engresca els nens a adoptar postures contorsionades i a cridar «amor!», «llibertat!» o altres abstraccions: fet això, els nens s'han expressat.

La tesi d'aquest llibre s'endinsa en la problemàtica de l'expressió, per a contribuir a fer-nos veure fins a quin punt la «ex-pressió» ha d'ésser precedida d'una «im-pressió», i de quina manera el mestre o animador pot catalitzar aquesta «im-pressió/ex-pressió» tot evitant d'orientar-la o de condicionar-la.

Les conviccions profundes que han menat els autors a situar la problemàtica en aquest nivell es troben àmpliament desenvolupades en la introducció i en el primer capítol on, fonamentalment, afirmen:

- que qualsevol activitat o situació viscuda és potencialment útil per a l'aprenentatge i el desenvolupament personal;
- que aquest aprenentatge i aquest desenvolupament són tant més possibles com menys coactiva és la situació;
- que l'activitat dramàtica és una activitat natural en els nens —només cal passejar-se amb els ulls oberts per a adonar-se'n— i que, en tant que activitat viscuda, és apta per a fer certs aprenentatges;
- que aquests aprenentatges són, en certa manera, específics de l'activitat dramàtica.

Així, doncs, el llibre que teniu a les mans no és, ni de bon tros, un llibre de teatre infantil.

*«Aquest llibre ens farà servei a l'escola»
(una altra suposició lògica en el comprador)*

No n'estiguen segurs.

Que el llibre faci o no faci servei a l'escola depèn de l'orientació bàsica de l'escola i del comprador.

Aquest llibre no reflecteix cap preocupació per l'ensenyament i, en canvi, reflecteix una preocupació seriosa per l'aprenentatge. Aquesta afirmació pot semblar banal, però té una importància definitiva: les actituds i el capteniment d'un educador preocupat primordialment per ensenyar, seran molt diferents de les que prendrà un educador que es preocupi, en primer lloc, de facilitar que els alumnes aprenguin.

El plantejament d'aquest llibre ens situa en una alternativa: no ofereix estris «als ensenyants», sinó «als qui faciliten l'aprenentatge».

Davant d'aquest fet, hom tendeix a demanar-se, com a educador, l'honradesa de no integrar en una manera de fer encarcarada, allò que se li planteja com una alternativa. L'experiència ens va demostrant com integrem al nostre sistema pedagògic —pràcticament inoperant en el terreny humà— elements que tenen un potencial immens de canvi.

Tot això va convergint en la necessitat d'una simple presa de consciència de la situació escolar que hem creat, que contribuïm a mantenir i que definim com a educativa.

*«L'educació és un aprenentatge per a la vida»
(convicció bastant estesa)*

Aquesta és l'afirmació bàsica en què ens apuntalem.
Però la realitat de cada dia ens mostra que, pràctica-

ment, acceptem com a vàlids per a l'educació els següents principis: ¹

- 1er. Una bona manera perquè els nens aprenguin a viure és tenir-los asseguts en una cadira (es discuteix si al davant de la cadira ha d'haver-hi una taula individual o colectiva).
- 2on. Aquestes taules i cadires han d'estar en una habitació tancada (salvant la ventilació prevista en les disposicions legals).
- 3er. Aquesta habitació ha de trobar-se en un edifici fet d'altres habitacions similars i governat per una administració escolar tècnicament competent.
- 4rt. Perquè els nens aprenguin a viure, és positiu que la seva experiència vital actual estigui fragmentada en matèries o assignatures, amb un contingut específic que han de definir uns *especialistes* que pensen molt, a Madrid.
- 5è. Perquè l'aprenentatge vital funcioni correctament, cal que una *autoritat*, el mestre, transmeti el contingut de les matèries i reguli la vida dels nens.
- 6è. Finalment, com que sabem que tot aprenentatge és reforçat per l'activitat, resulta imprescindible que els nens duguin a terme les activitats d'escoltar, escriure i obeir.

Una rutina establerta sobre aquestes bases arriba a fer-nos insensibles a la realitat i ens porta a interpretar, com a expressió i llibertat, allò que no és sinó un resultat dels condicionaments que hem imposat.

És possible que algunes persones interpretin aquestes afirmacions com el resultat d'una actitud negativa o que pensin que hom pretén de carregar-s'ho tot. No és això. Però, fent un paral·lel, tampoc no es tracta de continuar portant unes sabates que fan mal al peu.

1. La reflexió que segueix ha estat extreta d'un llibre de Neil Postman i Charles Weingartner.

Quin tipus de respostes constructives podríem oferir?

L'Eduard i la Maria enceten el llibre dient que estan interessats a saber «si les nostres classes... fan algun bé als alumnes». Es tracta, crec, de pensar i de sentir, ara, sense témer les possibles conclusions de la nostra aproximació a l'educació. I es tracta també d'anar apropant-nos a allò que definim com a bo, en la mesura en què som capaços de veure críticament i de fer creativament.

Si, realment, creiem que l'aprenentatge es realitza per tempteig i aproximació a les realitats, si creiem que els nens s'orienten en les realitats segons els seus interessos, és difícil que acceptem una situació que els deixa morir a poc a poc i, encara, amb floritures.

«Els temps estan canviant»

BOB DYLAN —i tu, i jo.

La tecnologia actual i els mitjans de comunicació estan emmotllant, d'una manera diferent, l'entorn en el qual vivim. Per a viure en aquest nou entorn ja no ens valen els esquemes de percepció ni les pautes de conducta que ens hem format en unes altres condicions.

La psicologia ens està aproximant a la coneixença de nosaltres mateixos en aspectes que, normalment, no han estat fins ara accessibles a l'experiència personal de la majoria dels homes.

La mateixa psicologia ens està descobrint que els nens no aprenen a viure sinó a partir d'ells mateixos, autònomament. En aquesta mateixa obra es troben exposades les hipòtesis d'un aprenentatge autèntic:

- els nens aprenen autènticament allò que és significatiu per a ells, allò que, conscientment o inconscientment, experimenten com a necessari;
- un aprenentatge no és autèntic si no és fet personalment, si no és descobert per un mateix;

- l'aprenentatge autèntic és aquell que és assimilat pel nen mateix, autoavaluat, integrat al conjunt de la seva personalitat, amb una autonomia de judici;
- l'aprenentatge autèntic, personal, autònom, comporta unes conseqüències que pertoca al propi individu de suportar.

L'art està duent a terme un esforç per a significar les línies de força d'aquesta nova situació, les forces que l'impulsen i les reaccions que s'hi oposen.

En aquest context, l'educació —abocada a la necessitat d'ésser un aprenentatge per a unes formes de vida diferents— ha d'afrontar la responsabilitat de definir-se de nou. Ja no val l'escapatòria d'anar trobant nous elements i integrar-los al sistema educatiu en ús: aquesta agregació de nous elements a un sistema fonamentalment desorientat no solucionarà res, simplement el perpetuarà.

El problema rau en la urgència d'una re-estructuració del conjunt d'influències educatives possibles, en la recerca d'orientacions i de solucions alternatives —les quals, si bé no és ara el moment de parlar-ne, han d'abastar un àmbit més ampli que el de l'educació.

El llibre que teniu a les mans conté alguns elements situats en aquesta línia que, més que progressiva, anomenariem re-estructuradora o alternativa.

Considerem, per exemple, la comparació que fan els autors entre pensament vertical i pensament lateral: considereu l'efecte demolidor que causaria en els programes i en el quadre escolar, l'acceptació només d'unes quantes hipòtesis del pensament lateral.

Considerem les possibilitats del drama com a exploració de l'interior d'un mateix, com a via que permetria als nens d'armar-se constructivament per a fer front a les pressions de què són *objecte*, com a procés vers l'afirmació personal i vers el desenvolupament d'una relació fluida i suau amb els altres.

Considerem les possibilitats del drama com a mitjà de comunicació, en un context lliure d'extensió, en el qual la vida sencera seria educativa, fent innecessària l'educació.

I, sobretot, considereu tot això, no com un afegitó a allò que ja tenim, sinó com un vell centre de gravetat a l'entorn del qual girarà la nostra activitat real: la vida.

Les perspectives i l'efecte possible d'aquesta alternativa vital s'amplien en la consideració següent:

«El medi és el missatge»

MARSHALL McLUHAN

Quan *nosaltres* fem entrar els nens en una classe i els fem seure a la *cadira*, quan *nosaltres* els *diem* allò que a *nosaltres* ens sembla millor per a ells, quan *nosaltres* els *coaccionem* perquè s'adaptin a aquestes condicions, què els estem comunicant?

- els comuniquem el rosari «classe-cadira-nosaltres diem-a nosaltres ens sembla-nosaltres coaccionem»?
- o el que té importància és el que creiem haver-los dit?

Ens pensem que el nostre missatge és el que diem als nens —i, per això, els diem coses boniques, poètiques i planificades—. Però el que en realitat els estem comunicant és un medi restringit i coactiu; el missatge és: restricció i coacció.

El punt on aquest llibre fa una aportació positiva en relació a aquest aspecte de la nostra deseducació és aquell on se'ns proposa que l'escola sigui «un context per a viure», on «circuli una varietat de llenguatges». Tots coincidim en que aquestes característiques són desitjables per a la nostra escola: viure i comunicar. Però no em sembla just entendre-les d'una forma restreta. Viure en un laboratori d'activitats preparades, és viure? Comunicar segons un codi pre-

establert per l'autoritat, és comunicar? O bé hem d'admetre que la vida té lloc «també» a casa, al carrer, al cinema, a la TV...?, i que la veritable comunicació s'estableix en tots aquests àmbits, amb uns llenguatges específics, des del punt de vista de l'afectivitat, de la intel·lectualitat i del codi?

La problemàtica d'inventar de nou l'escola per a una situació nova ve a ésser la problemàtica de trobar un medi on s'expandeixi una vida rica en connexions i en llenguatges.

És aquí on el drama, tal com ens és presentat en el llibre, obre una via exploratòria de l'escola educativa. Observeu que, en plantejar el fet dramàtic, el medi proposat és una xarxa on s'integren les actituds immediates dels participants, on la relació que s'estableix es crea en els nivells profunds de les persones i on el llenguatge mateix és objecte d'una creació instantània. Totes aquestes característiques defineixen l'única situació de partida possible cap a un aprenentatge autèntic, tal com ha estat descrit anteriorment.

D'altra banda, el fet dramàtic, plantejat en aquests termes, és sinònim de comunicació, i això comporta unes connotacions molt importants:

- la comunicació, viscuda plenament, és el medi on es preparen tots els canvis personals i col·lectius;
- en aquest sentit, és el risc més gran que assumeix una persona o una comunitat;
- per això la comunicació és, en certa manera, un terreny socialment vedat i, en el pla de l'individu, una zona on tots tendim a entrar, que nosaltres mateixos ens prohibim i on, finalment, accedim, a través de llenguatges no-verbals (o menys regulats que el llenguatge socialment codificat i en ús).

En la valoració de la comunicació, a tots nivells i en tots els llenguatges, que fa educatiu el drama, és on rau, em sembla, el potencial de canvi d'aquest llibre.

Si és cert, com solem dir que creiem, que l'home es fa en una xarxa d'intercanvis amb els altres, amb ell mateix i amb la imatge que té de Déu, un dels dinamitzadors més importants del nostre desenvolupament és aquesta relació intensa i dolorosament humana que, els fets ho demostren, tendim a suprimir quan es tracta d'educació.

La no-supressió de la relació profunda, de la comunicació, i l'establiment d'un medi definit per unes àmplies possibilitats de comunicació i on el mitjà educatiu sigui el fet de comunicar amb tot, amb tothom, a tots els àmbits, pot ésser el canvi més positiu que l'educació pot emprendre.

Els missatges que el mestre pot adreçar als nens ja no importen tant com el medi que pot defensar per als nens.

Per aquest pas no és fàcil en les nostres circumstàncies: pressió dels programes, de la institució escolar, dels pares... però cap d'aquestes pressions justifica, en darrera instància, el fet que restem inoperants.

*«Fes el que mai no havies fet abans d'ara,
mira el que mai no havies vist,
experimenta el que mai no havies sentit,
vés on mai no havies anat,
canta el que mai no havies cantat,
digues el que no havies dit,
crea el que no havies creat abans d'ara,
escolta el que mai no havies escoltat,
...»*

DONOVAN

Un fet que pot tenir efectes positius és que els mestres, tips de fer de repetidors de coneixements, es llencin decididament a l'exploració del significat de la seva professió d'educadors —si admeten o creuen que aquesta és la seva professió, i que aquesta professió pot contribuir al canvi social—. Una vegada encara, tot és per explorar («Avui és el primer dia de la resta de la nostra vida»), les paraules

poden tenir un nou sentit perquè els nostres sentiments i la nostra lògica poden ser diferents.

Si us decidiu, penso que el llibre que, probablement, llegireu, us ofereix elements que poden contribuir a canvis efectius.

*«Un pic i una pala
valen més que un sac de farina»*

(Eslògan de quan els *Scouts-de-France* patrocinaven el Tercer Món)

«Què representarem, avui?» és més aviat un pic-i-pala que un sac de farina.

Per a la lectura del llibre hi ha una dificultat inicial. A primera vista, sembla que conté molta informació poc lligada i poc ordenada. Hi ha una aparent desproporció entre la importància dels diversos temes que tracta i l'amplitud de l'espai que els dedica.

Aquest desordre aparent —que potser fins i tot és real— se'ns fa patent quan trobem que d'una qüestió que ens sembla molt important per a entendre el problema, se'ns en diuen poques coses —en algun cas no se'ns en diu pràcticament res.

Aquesta falta d'informació afecta principalment els aspectes tècnics del drama i els aspectes pràctics de l'engagement del grup de nens. Suposo que hi ha una explicació d'aquest boicot a certs tipus d'informacions, i m'imagino que la raó principal es troba en els excessos de dades tècniques i pràctiques que han ofert altres llibres sobre el tema. Uns tals excessos «tècnico-pràctics» arriben a esborrar de l'ànim del lector el propòsit final de l'obra que, lògicament, és ajudar a situar-se davant les arrels educatives del drama.

Així, doncs, comprovant aquest buit, no deixo de pensar que potser és intencionat.

D'altra banda, el llibre, utilitzat d'una certa manera, supleix àmpliament, i d'una forma molt més rica, aquestes deficiències:

— veureu que s'hi troben molts estris d'autoanàlisi del mestre i d'anàlisi de les interaccions entre aquest i el grup de nens (punts 39, 45, 46, 47 i 68); aquesta abundància d'estrís d'autocrítica respon, probablement, al que deia més amunt: no interessa donar resultats, detalls d'execució (cosa que, d'altra banda, fóra contradictòria amb la mateixa tesi de l'obra) i, en canvi, interessa donar instruments per a una autoeducació de la sensibilitat, en una qüestió clau: el respecte a una radical autonomia dels nens en el seu procés creatiu;

la utilització d'aquests estris d'autoanàlisi pot ser un camí efectiu per a fer un aprenentatge de l'animació dels grups en drama;

— veureu que, a la fi del llibre, hi ha un petit recull d'experiències; pel fet d'acumular-se precisament al final, aquestes experiències estan separades de l'exposició teòrica;

això em fa pensar que hi ha una intenció concreta: la de no oferir massa solucions pràctiques exemplificant immediatament la teoria;

i, com en el cas de la manca d'informació tècnica i pràctica, crec que hi ha una utilització molt eficaç d'aquestes experiències: la lectura crítica d'allò que s'hi explica pot ser un bon mètode per a reinterpretar la formulació teòrica del problema del drama en educació;

de la lectura de les experiències a una nova lectura de les hipòtesis teòriques, trobareu, si us passa el mateix que a mi, una via de penetració en la problemàtica de l'ajuda a la improvisació dels nens.

Mirant, doncs, la forma com se'ns presenta el conjunt de la informació continguda en el llibre, em sembla que una lectura eficaç demana, per part de qui hi vol aprofundir, que vagi fent passos endavant i endarrera, entre la teoria, la seva pròpia experiència personal (per a la crítica

de la qual se li ofereixen mitjans) i les experiències presentades.

«El medi és el missatge», recordeu?

«L'art és una mentida que ens ajuda a conèixer la veritat» (aproximadament)

PABLO PICASSO

Aquesta afirmació és implícita en el fons de tota la tesi de l'Eduard i de la Maria.

Però, paradoxalment, el llibre fa la impressió que el fet artístic hi és tractat massa de passada.

Aquest oblit aparent procedeix possiblement de les limitacions de la situació educativa escolar sobre la qual els autors han de prendre suport quasi obligadament.

Hi ha, és cert, una valoració de l'acte creatiu i del respecte radical que el mestre ha de mostrar-hi, però no es troba una referència explícita a l'art com a camí de conciençiació de la situació col·lectiva i de les necessitats de modificació que pot comportar aquesta situació.

Això és confirmat pel fet que en el capítol segon, on es presenten les connexions entre joc dramàtic i educació en diverses societats al llarg de la història, no hi ha dades sobre aquestes connexions en el moment actual i sembla que s'obliden creacions com les del Living Theatre (i altres grups similars) i les del que s'anomena la «política del show»¹

Contrapesant aquestes afirmacions, hi ha un altre fet: en el capítol cinquè, dedicat a possibles continguts de la improvisació, la major part dels temes proposats són temes de justícia, autoritat i vida comunitària.

Com una contribució personal a fer explícita aquesta qüestió, voldria suggerir la següent hipòtesi: en el drama

1. *El nuevo teatro americano*, François Jotterrand, Ed. Seix y Barral. *Las comunas*, Lluís Carandell. *Do it*, Jerry Rubin, Editions du Seuil.

educatiu i en la improvisació hi convergeixen art, política, psicodrama i intenció educadora. Dit amb unes altres paraules, una improvisació pot reunir:

- el ressò de les experiències retingudes en les capes profundes de la personalitat dels nens.
- el ressò de l'experiència habitual d'un medi amb unes pressions i el reflex immediat d'aquest medi, encloses les forces que operen per a transformar-lo en un sentit o en un altre.
- la creació d'unes formes expressives per a comunicar aquest complex de tensions, experiències profundes, arquetips...

És a dir, art-política, inconscient, forma artística, comunicació i intent d'ajuda mútua s'impliquen profundament els uns als altres. Cal fer referència explícita a cada un d'ells?

«Què representarem avui?»

La veritat és revolucionària. I la joia també. Aleshores, intentem eliminar el temor per a alliberar la joia i ajudem a cadascú a descobrir la seva veritat profunda i a dir-la als altres, com pugui, per posar-se en marxa en un procés de canvi.

Pensant en els amics, i en els amics dels amics i en...

JOAQUIM FRANCH

Montnegre, 30-IX-72